

Vincenc Hlavinka a jeho význam pro chorvatskou geodézii a československo-chorvatské vztahy

PhDr. Kateřina Kolářová, DiS.,
Ústav slavistiky,
Filozofická fakulta Masarykovy univerzity,
Brno

Abstrakt

Příspěvek se věnuje stavebnímu inženýru a geodetu Vincenci Hlavinkovi (1862–1934), který po svých studiích ve Vídni 23 let odborně působil v Záhřebu. Přibližuje jeho tamní pedagogickou činnost, projekty a jeho význam pro rozvoj geodézie a stavitelství v chorvatském prostředí včetně jeho odborných projektů a aktivit po návratu do Československa. Působil zde jako profesor české techniky v Brně, rektor či děkan. Aktivně se podílel na rozvoji československo-chorvatských vztahů, zejména svým působením ve spolku Československo-jihoslovenská liga. Jako předseda organizoval zájezdy jednotlivců i skupin do Jugoslávie, zasloužil se o vznik Jihoslovenské koleje v Srbské ulici v Brně či pomáhal chorvatské menšině žijící na jižní Moravě.

Vincenc Hlavinka and his Significance for Croatian Geodesy and Czechoslovak-Croatian Relations

Abstract

Paper is dedicated to Vincenc Hlavinka (1862–1934), a civil engineer and geodesist, who studied in Vienna, and to his 23-year academic career in Zagreb. It presents his career as a lecturer, his projects, and his contribution to the development of geodesy and architecture in Croatia. included his scientific activities after return to Czechoslovakia. He worked in Brno as a professor of engineering, the rector, and the dean. Hlavinka participated in development of relations between Czechoslovakia and Croatia, especially in the form of his involvement in the association Czechoslovak-South Slavic League. As a chairman of the association, he organized individual and group tours to Yugoslavia, contributed to the establishment of the South-Slavic Campus in Srbská Street in Brno, and provided support for the Croatian minority in southern Moravia.

Keywords: agricultural engineering, civil geodesy, cooperation, Croatian, Czechoslovak-South Slavic League

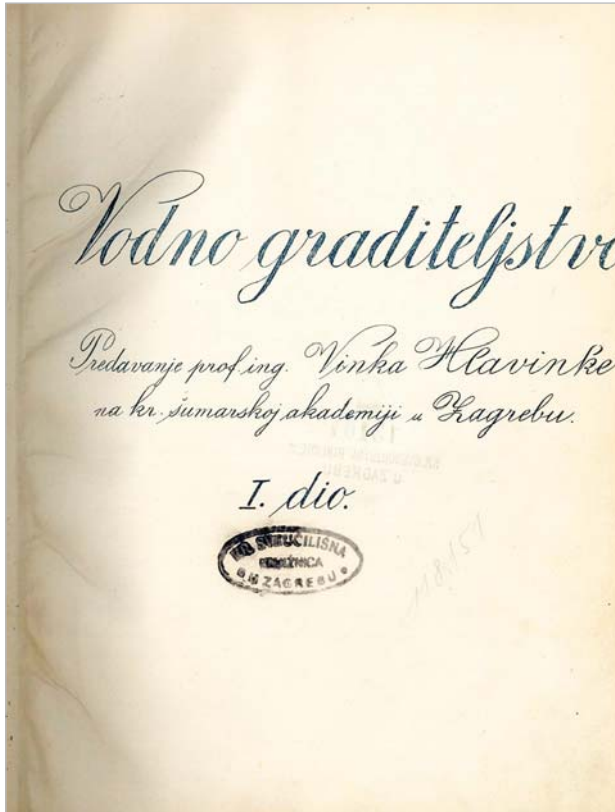
1. Vincenc Hlavinka – jeho život a působení v Chorvatsku

Vincenc Hlavinka (1862–1934) se narodil dne 5. 4. 1862 ve Vincencově u Prostějova (obr. 1). Po maturitě na České vyšší reálné škole v Prostějově zamířil do Vídně, kde absolvoval studia na nově zřízeném odboru kulturního inženýrství při Vysoké škole pro kulturu půdy a na Vysoké škole technické. V letech 1887–1888 byl zaměstnán jako inženýr u technické kanceláře Zemědělské rady v Praze. Poté odešel do Chorvatska, kde působil dlouhých 23 let. Nejdříve pracoval pro stavební radu (Zemaljska vlada) v Záhřebu, kde plánoval meliorační práce v záplavových oblastech v údolí řeky Gacky a oblasti Vinkovci, Županja a Mitrovica. V Záhřebu projektoval odvodnění velkých močálovitých nížin, navrhoval vodojemy pro město a pracoval na využití vodní síly řeky Sávy. Pracoval také na výstavbě vodovodu Gospić a řízení toků v oblasti Senj. (Ve městě Senj se také oženil.) V roce 1896 byl jmenován státním úředníkem a po onemocnění malárií se přestěhoval do župy Križevac–Belovar, kde pracoval na stavbách pozemních, silničních, vodních, a zvláště regulačních a melioračních, zaměřoval se na regulaci řeky Glogovica.

Vincenc Hlavinka byl od roku 1891 členem Společnosti inženýrů a architektů v Chorvatsku a Slavonii, mimo jiné měl na starost uspořádání knihovny společnosti. V roce 1903 byl pověřen návrhem na založení Vysoké školy technické v Záhřebu. (K jejímu faktickému založení došlo až roku 1919.) V roce 1899 byl jmenován profesorem geodézie a inženýrských věd na nově zřízené Lesnické akademii

Obr. 1 Vincenc Hlavinka, rektor ČVŠT
(<https://www.vutbr.cz/vut/struktura/rektorat/archiv/historie-skoly/rektori/vincenc-hlavinka-p98920>)

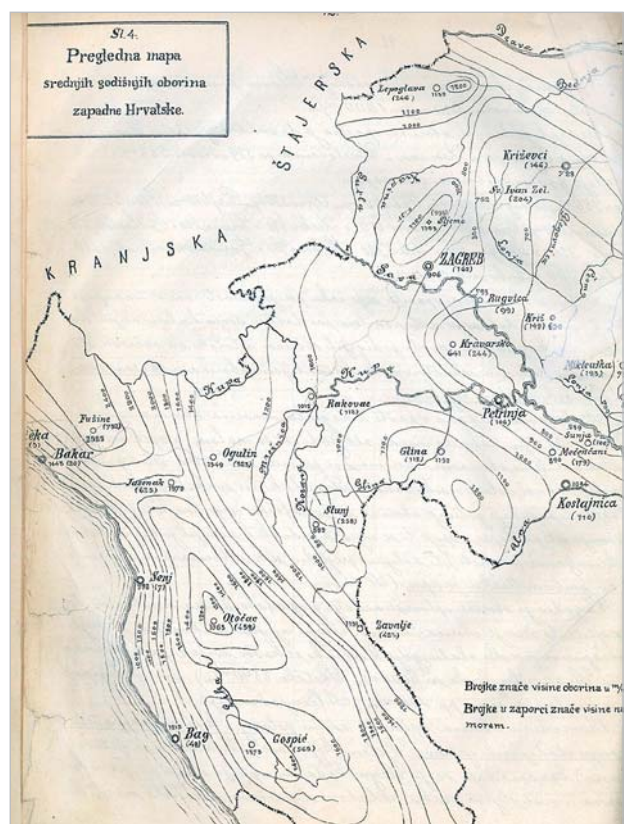
Obr. 2 Přednáška k vodnímu stavitelství – obálka
(archiv autorky)

	Str.
323.	
<u>2. Poglavje. Vode tekucice</u>	
<u>§. 6. Tehnički opis potoka i rijeke.</u>	
21. Prerazjeđeje tijeka naravnih vodotoka	34
22. Obična područja ispravosti	35
23. Razina vode, udružen i popušni projek, matice	36
<u>§. 7. Razina oticanja vode u potocima</u>	
24. Vrhovi oticanja vode	38
25. Razina vode i njene promjene	39
26. Srednja brzina	40
27. Sprave za mjerenje brzine vode	41
<u>§. 8. Množina vode u potocima</u>	
28. Teorijska količina vode	45
29. Praktična količina vode prema običnom području	46
30. Empirijske formule za određivanje količine vode	47
<u>§. 9. Mjerenje količine vode.</u>	
31. Mjerenje pomoću popušnog projekta	50
32. Mjerenje pomoću slapa	50
33. Mjerenje pomoću propusta, žljeba i zavoda	51
<u>§. 10. Vodostaji potoka</u>	
34. Vodostaji ili vodotoci	53
35. Opazanje vodostaja	55
36. Intenzitet padaže i dizanja vodostaja	56
37. Vodostaji razmak, rečim potoka	58
38. Hidrografi od Pittera	58
39. Njova opazanja	59
<u>§. 11. Obluci u potocima.</u>	
40. Obluci	62
41. Potanak obluci	62
42. Množina obluci	64

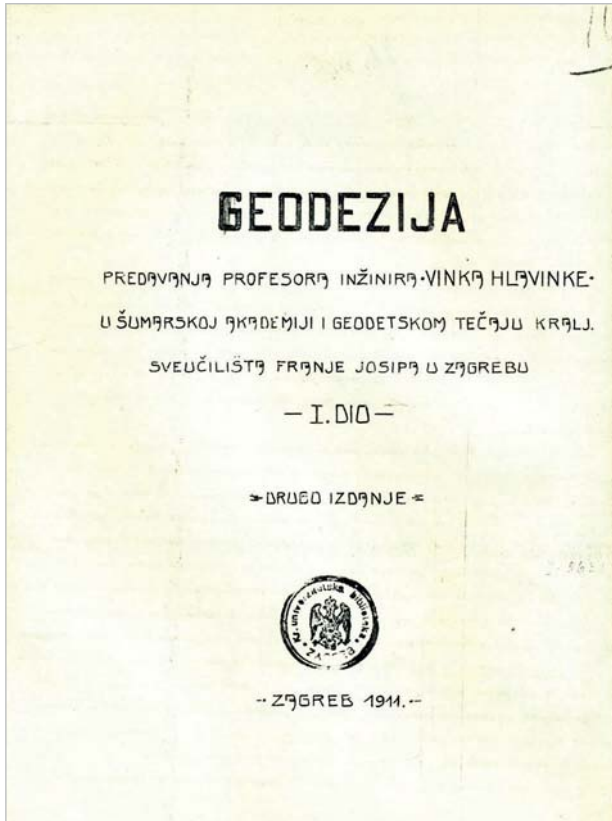
Obr. 3 Přednáška k vodnímu stavitelství – obsah
(archiv autorky)

v Križevci, která zahrnovala všechna technická studia. Byla otevřena v roce 1898 jako součást filozofické fakulty Královské zemědělské a lesnické vysoké školy v Križevci, založené roku 1860. Pro úplnost dodejme, že tato akademie se stala roku 1919 součástí Fakulty chovu a lesnictví. Hlavinka v Križevci vyučoval zemědělskou (kulturní) techniku, zahrnující mj. studium vodního hospodářství, silničních staveb a zeměměřičtví.

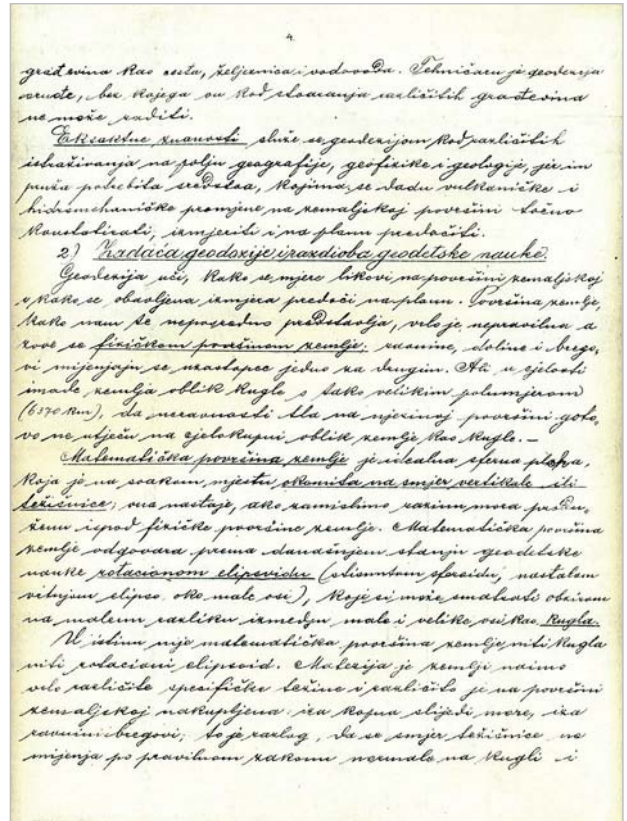
V rámci své činnosti vedl následující přednášky: geodézii (1899–1911), kresbu lesních plánů (1899–1911), technickou mechaniku (1899–1900), všeobecné (lesnické) stavební inženýrství (1900–1912), výstavbu přístaviště a hráze (1900–1909), povodňovou regulaci (1900–1903), (obr. 2, 3, 4) a lesní dopravu (1909–1912). Hlavinka veškeré podklady pro tyto projekty zaměřoval společně se svými studenty, vytyčoval i měřičky stavby kontroloval. V roce 1908 také na Lesnické akademii zahájil speciální kurz (Geodetski tečaj), (obr. 5, 6, 7), jehož cílem bylo vzdělávat geodetické a kulturně-technické pracovníky – v jeho rámci učil geodézii čtyři roky. Tento geodetický kurs byl pravděpodobně zřízen podle výnosu 13051 z roku 1896, obdobně jako na jiných vysokých školách monarchie, byl dvouletý a k jeho úspěšnému zakončení bylo potřeba složit tzv. přísnou státní zkoušku. Svoji výuku doplňoval praxí studentů, například při výstavbě silnic v lesích v oblasti města Ogulina a výstavbě lesní železnice Staro Petrovo Sel–Tisovac–Babja gora v lesích v oblasti Gradiška. Byl předsedou Lesnicko-geodetického úřadu (1900–1911), vedoucím Lesnické akademie ve školním roce 1910/1911 a předsedou komise pro státní zkoušky geodetického kurzu v roce 1911. Práce, vážící se k jeho působení a aktivitám v Chorvatsku, jsou uvedeny v [1], [2], [3], [4], [5].

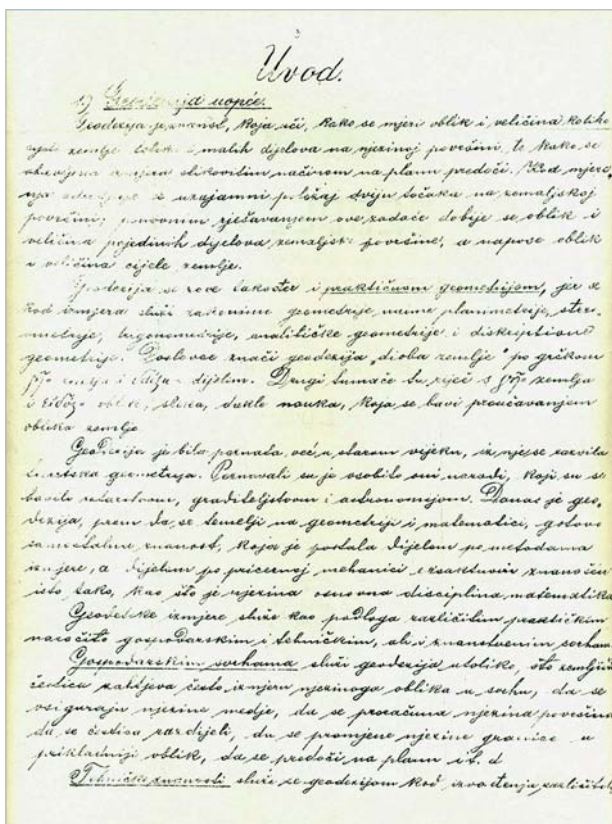
Obr. 4 Přednáška k vodnímu stavitelství – ukázka mapy
(archiv autorky)

Obr. 5 Hlavinkova skripta o geodézii z roku 1911 – obálka (archiv autorky)

Obr. 7 Hlavinkova skripta o geodézii z roku 1911 – úvod, druhá část (archiv autorky)

Obr. 6 Hlavinkova skripta o geodézii z roku 1911 – úvod, první část (archiv autorky)

Rok 1911 přinesl v životě Vincence Hlavinky významnou změnu: po svém tříadvacetiletém působení v cizině se vrátil do vlasti a stejného roku se stal řádným profesorem meliorací, vodárenství a stokování měst na České vysoké škole technické v Brně. Pokud jde o jeho další funkce, ve studijním roce 1912/1913 byl děkanem odboru kulturního inženýrství a v roce 1915/1916 odboru stavebního inženýrství. V roce 1929/1930 stál v čele odboru inženýrského stavitelství. Rektorem na studijní rok 1919/1920 byl slavnostně inaugurován dne 31. 10. 1919.

Díky jeho pedagogickým schopnostem a odborným vědomostem se mu podařilo vybudovat na svém odboru kulturního inženýrství ústav vysoké úrovně. I během působení na škole vypracoval četné projekty, které byly realizovány pod jeho dozorem. Například to byl návrh kanalizace města Třebíče, projektování městského vodovodu v Ostravě, projektování průmyslového vodovodu pro firmu Baťa Zlín, návrh a stavba vodovodu pro hotel na Radhošti, projektování čistíren odpadních vod z cukrovarů, celulózek, kožedělné společnosti Budišovka či z Baťovy továrny apod.

Kromě přednáškové činnosti Hlavinka také publikoval – jeho odborné příspěvky a informativní recenze vycházely například v těchto periodících: Agrarier Zeitung, Viesti (Vijesti) Društva inžinira i arhitektah, Šumarski list, Jarutarnji list, Hrvatska, Pokret, Ustavnost, Obzor atd. V letech 1905 až 1910 editoval Vijesti Hrvatskog društva inžinira i arhitekta a roku 1903 se také podílel na knize k 25. výročí Společnosti inženýrů a architektů Chorvatska a Slavonie. Pokud jde o česká periodika, jeho jméno je spjato s Technickým Obzorem (Praha), Věstníkem pro vodní hospodářství (Praha-Pardubice), Věstníkem Československé akade-

mie zemědělské (Praha) a novinami Venkov (Praha) a Lido-
vé noviny (Brno). Kromě řady studií a pojednání uveřejně-
ných v odborných časopisech, je autorem třísvazkového
díla Geodezija [5] z roku 1911 a publikace Nauka o melio-
racích, úpravách toků a hrazení bystřin [6], které vyšlo
v letech 1927–1928 (obr. 8). Výběr Hlavinkových dalších
publikací je v [7] a [8].

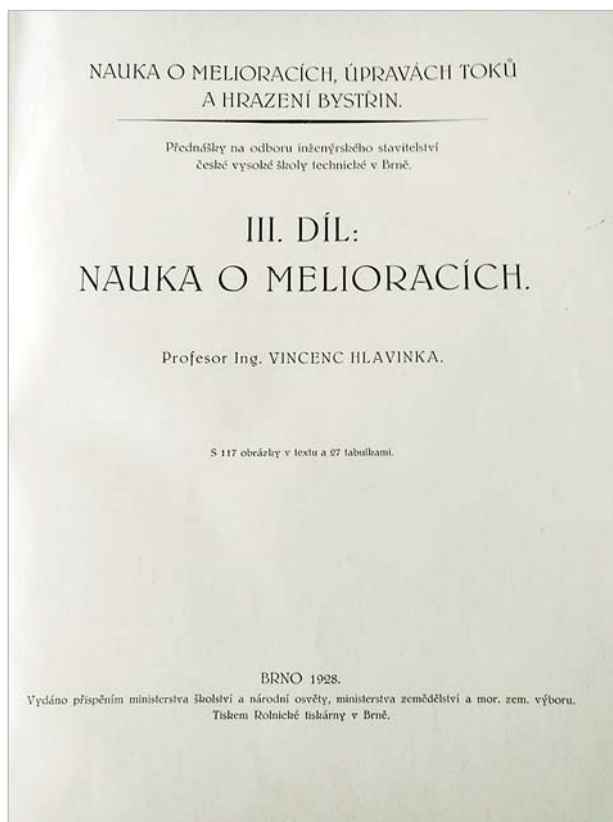
2. Návrat do Československa a jeho podíl na rozvoji česko-chorvatských vztahů

Pokud jde o jeho členství v dalších organizacích, po ná-
vratu do Brna byl například předsedou Výboru pro kulturní
a stavební inženýrství, osm let byl členem městské rady
a členem Národní hospodářské a vodohospodářské fede-
race či Federace na ochranu přírody a vlasti Moravskoslez-
ského kraje. Kromě toho byl například zakladatelem spolku
Mensa akademická, Moravsko-slezského svazu pro ochranu
přírody, redaktorem Technického obzoru SIA, člen Masa-
rykovy akademie práce, Československé akademie země-
dělské, čestným členem spolku Jugoslavia a zakladatel
a předseda spolku Československo-jihoslovanská liga.

Na tomto místě je potřeba zmínit, že tradice vzájemných
československo-chorvatských styků sahá daleko do minu-
losti. Jejich rozsah se v historické posloupnosti postupně
zvětšoval v souvislosti s tím, jak se rozšiřovaly technické
možnosti styků vůbec, a zejména pak v návaznosti na to,
jak se na společenském vývoji v rostoucí míře podílely
stále početnější složky společnosti.

Počátky styků mezi samotným českým a chorvatským
prostředím pak sahají až do roku 886, kdy se část Metodě-
jových žáků vypuzených z Velké Moravy uchýlila do dal-
matského Chorvatska. Tyto styky se různě rozvíjely, k če-
muž přispívala skutečnost, že Češi žili po řadu století spo-
lečně s Chorvaty uvnitř stejného státního útvaru – habs-
burské monarchie. Nejintenzivnější pak byly v 19. a na za-
čátku 20. století. Významné v tomto období byly osobní
kontakty Čechů a Chorvatů, kteří se setkávali u příležitosti
hospodářských, národopisných či uměleckých výstav, turis-
tických návštěv, oslav nejrůznějších výročí, sjezdů slovan-
ských novinářů, kongresů pokrokového studentstva či so-
kolských sletů. K vzájemnému poznávání také přispívala
zvýšená přítomnost českých úředníků, řemeslníků, techni-
ckých odborníků, duchovních, učitelů a hudebníků v chor-
vatských městech a nová vlna české kolonizace slavon-
ského venkova (v roce 1900 žilo v Chorvatsku a Slavonii
31 588 Čechů) [9]. Češi se také podíleli na vybudování
a provozování některých ubytovacích zařízení na chorvat-
ském Jadranu, na záhřebské univerzitě působilo v letech
1874–1918 několik českých profesorů, například slavista
a literární komparatista Leopold Václav Geitler, právní his-
torik Jaromír Haněl, chemik Gustav Hudeček, matematik
Karel Zahradník aj., úspěšná byla také hostování chorvat-
ských umělců v Praze a jejich českých kolegů v Záhřebu.
Chorvatské země byly mj. také oblasti, kam od konce
80. let 19. století české peněžní ústavy a podnikatelé vy-
sílali své obchodní a finanční zástupce, aby připravili půdu
pro rozsáhlou expanzi českého kapitálu; ústřední roli v to-
to procesu sehrála Živnostenská banka.

Pokud se však zaměříme na vývoj po roce 1918, tak po
rozpadu habsburské monarchie se nově vzniklé státy – Krá-
lovství Srbů, Chorvatů a Slovinců (Království SHS; po vy-
hlášení diktatury krále Alexandra I. roku 1929 nově pod
názevem Království Jugoslávie), Československo a Rumun-

Obr. 8 Titulní list z knihy *Nauka o melioracích, úpravách toků
a hrazení bystřin* (archiv autorky)

sko, snažily ihned upevnit svá mezinárodní postavení a ne-
jen to – docházelo také k upevňování vzájemných politic-
kých, hospodářských a kulturních vztahů. Československý
a jihoslovanský stát spolu užce spolupracoval již při obha-
jobě svých zájmů na mírových jednáních v Paříži v letech
1919 a 1920. V srpnu 1920 pak byla uzavřena spojenecká
smlouva mezi Československem a Královstvím SHS, jež
byla současně prvním krokem k vytvoření Malé dohody.

V chorvatském prostředí se v meziválečné době těšil
vysoké autoritě T. G. Masaryk, což souviselo nejen s jeho
činností v odboji během první světové války. Silnou pozici
si v chorvatských oblastech v meziválečné době udržoval
český kapitál (například Živnostenská banka ovládala Chor-
vatskou zemskou banku v Záhřebu a svůj podíl měla i v dal-
ších peněžních ústavech, československá komunita žijící
v Jugoslávii si založila roku 1921 Československou banku
v Daruvaru, jejíž ústředí bylo roku 1929 přeneseno do
Záhřebu, apod.). Československé investice směřovaly pře-
devším do potravinářského, kožedělného, strojírenského
a textilního průmyslu. Stejně jako v předchozím dějinném
období, i v období mezi válkami Češi rozvíjeli přímořská
letoviska, kde vlastnili i řadu hotelů, udržována byla také
tradice Vsesokolských sletů v Praze, na chorvatských vy-
sokých školách působila řada českých profesorů, překla-
datelskými aktivitami docházelo k popularizaci české lite-
ratury na chorvatském území a bohatá byla vzájemná spo-
lupráce ve všech oblastech kulturního života.

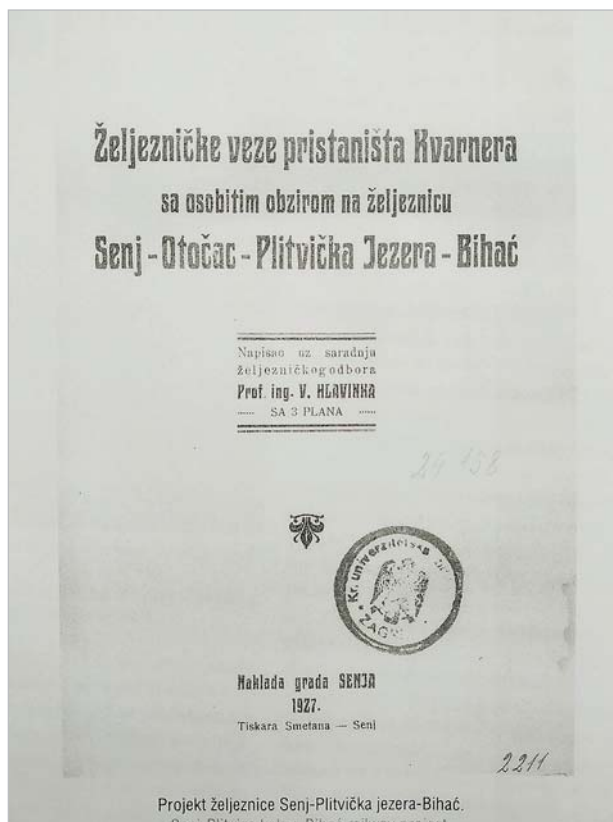
V neoficiální rovině o navazování aktivních přátelské
styky usilovala od roku 1919 u nás Jihoslovanská komise
v Praze. Ta vypracovala plán, v němž navrhla založení celo-
státního, centrálně řízeného spolku, jenž by usiloval o pro-
hlubování československo-jugoslávských styků nepolitick-

kými prostředky a získával k aktivní účasti nejširší veřejnost. První úřední kroky k ustanovení takového spolku byly zahájeny v létě roku 1920. Spolek Československo-jihoslovanská liga vzniká následně roku 1921, kdy dochází k založení jejího pražského odboru.

Během meziválečné doby si Československo-jihoslovanská liga vybudovala síť odborů, které se nacházely ve většině velkých měst a ve srovnání s jinými vzájemnostními spolky byla její pozice specifická. S ohledem na zahraniční politiku republiky se těšila oficiální podpoře státu, především ministerstev zahraničí a školství – měla tak blízko k organizaci oficiální a jako taková byla nositelem a spoluvůrcem oficiálního obrazu Jihoslovanů a Jugoslávie. Byla zaměřena na propagaci kontaktů mezi národy a jejich státy, na čemž se nic nezměnilo ani po roce 1929: účelem bylo ve státoporném duchu podporovat politické spojenectví bez ohledu na vnitřní problémy obou státních útvarů. Mezi její základní argumenty patřila tradice válečné spolupráce, obdobný mezinárodně politický zájem obou států a v neposlední řadě i slovanská příbuznost.

Právě tento spolek byl možná tím klíčovým pro to, aby Vincenc Hlavinka mohl dále zůstat v kontaktu s Chorvatskem (což se mu až do jeho smrti dařilo, mj. také prostřednictvím nápadu na projekt železnice Senj-Plitvičká jezera-Bihač, (obr. 9) v němž povolil elektrickou trakci jako alternativu k parním strojům), nebo spíše přesněji, především aby mohl šířeji rozvíjet československo-jugoslávské, resp. československo-chorvatské vztahy.

Československo-jihoslovanská liga (ČJL) se tedy snažila o posilování československo-jugoslávské vzájemnosti a podporu vzájemných styků. V praktické rovině se tyto úkoly a cíle naplňovaly prostřednictvím organizováním činnosti osvětové (například pořádáním jazykových kurzů, vzájemnou výměnou studentů, přednáškovou činností, zakládáním knihoven), kulturní (pořádáním nejrůznějších akcí – výstav, společenských večírků, promítání filmů, exkurzí apod.), činností překladatelskou či podporou rozvoje turismu, především na Jadran. Jednou z významných aktivit spolku byl o vydávání časopisů – ve dvacátých letech stejnojmenné *Československo-jihoslovanské ligy*, ve třicátých letech přejmenované na *Československo-jihoslovanskou revui*. Obě periodika sledovala činnost ligy, která se orientovala (nejen) na vzájemné návštěvy, na vysílání studentů o prázdninách do Československa, ale připravovala i uvítání hostů, oslavovala účastníky společného boje za první světové války, podporovala stavbu pomníků, rozvíjela spolupráci v oblasti školství, kultury, umění a turistiky [2]. Časopisy také pečlivě informovaly o činnosti ligy, jejích odborů a činnosti sesterských organizací, jelikož i v Jugoslávii vznikaly analogické Jihoslovansko-československé ligy – zatímco liga v Československu zaznamenávala stále větší úspěchy, v Království SHS byla dlouho neznámou organizací. Zakládání spolku usilujícího o propagaci a organizaci jihoslovansko-československé vzájemnosti ve veřejném životě probíhalo v Jugoslávii odlišně od podobného procesu v Československu. Samotná myšlenka vzájemnosti a úsilí o její praktickou realizaci byly ovlivňovány řadou faktorů, které se při pokusech uskutečňování vzájemnosti uplatňovaly v různých vazbách jinak ve slovinských, jinak v chorvatských a jinak v srbských oblastech. Odlišnost těchto tří prostředí pak vystupovala do popředí jak v procesu zakládání a organizování vývoje spolku, tak v jeho činnosti v době, kdy byl už ustanoven. Lze se domnívat, že ke zvláštnostem organizačních začátků patřila okolnost, že jako její dočasný činitel zapůsobily především vnitropolitické poměry v poválečných letech. Šlo hlavně o boj mezi různými skupinami jugoslávských elit o charakter státu, opozici chorvatských a slovinských politických kruhů vůči centralistické politice kruhů srbských, jejichž představitelem byl Nikola Pašić.

Obr. 9 Ukázka projektu (Projekt železnice Senj – Plitvičká jezera – Bihač) (archiv autorky)

nými skupinami jugoslávských elit o charakter státu, opozici chorvatských a slovinských politických kruhů vůči centralistické politice kruhů srbských, jejichž představitelem byl Nikola Pašić.

Mluvíme-li o chorvatských ligách, důvodem, proč se zřizování lig v chorvatských oblastech oproti jiným částem Jugoslávie poněkud opozdilo, byla nevraživost části chorvatské opozice, která tyto spolky obviňovala ze srbofilské orientace. Do tohoto rozporu mezi předpoklady a brzdícími faktory vstupovalo jako aktivizující činitel vzájemnostní úsilí z Prahy. Činnost Jihoslovanské komise v Praze a posléze právě Československo-jihoslovanská liga získávala nejen publicitu v části jugoslávského tisku, ale postupně i souznící zájem založit spolek také na jugoslávském území [4]. A tak v Jugoslávii začaly vznikat analogické Jihoslovansko-československé ligy, nejprve v roce 1921 ve slovinské Lublani, Mariboru a Celje, o rok později i v Bělehradě. Ve Slovinsku k tomu došlo nejsnadněji. Podíl na tom mělo zajisté také to, že první dva vyslanci Království SHS v Praze, Ivan Hribar a Bogomil Vošnjak, byli Slovinci. Oba se stali přímými podporovateli snah vznikající ČJL v Praze, a to i po jejich návratu do Slovinska. Ligy se spojily roku 1925 na sjezdu v Rogaške Slatině do Svazu Jihoslovansko-československých lig. Od roku 1926 pak vzniká (především v mimosrbských oblastech) řada jihoslovansko-československých lig. V Chorvatsku to byla od roku 1926 v Crikvenici, od roku 1927 ve Splitu a v Záhřebu. Právě o ní si, s ohledem na téma příspěvku dovolíme pár slov – i záhřebská liga fungovala pod hlavičkou Svazu Jihoslovansko-československých lig a pracovala na sblížení a posilování kulturní a hospodářské vzájemnosti mezi Jugoslávii a Československem. Po celé meziválečné období se (nejen) v chor-

vatských oblastech udržoval český kapitál, rozvíjel turistický ruch, působila zde řada učitelů a celkově byla bohatá spolupráce ve všech oblastech kulturního života – s tím souvisely i aktivity záhřebské ligy. Z počátku se sice jednalo nanejvýš o aktivity manifestačního charakteru, později se stávala její činnost organizovanou, promyšlenou a bohatou. Během desetiletí tak v Záhřebu a jeho okolí se stává důležitou součástí veřejného života – probíhají kurzy českého jazyka, nejrůznější přednášky, divadelní a pěvecká vystoupení, oslavy a jiné kulturní akce, liga začíná vydávat vlastní časopis, zakládá knihovnu a čítárnu a čile spolupracuje s dalšími organizacemi a spolky, jako jsou například Česká beseda nebo Československá obec. Výsledkem jedné této spolupráce bylo také postavení Československého domu v Záhřebu [10].

Pokud jde o členskou základnu, většinou se jednalo o Čechy a Slováky usedlé v Jugoslávii a ty, kteří figurovali v rámci českých a slovenských menšinových spolků. Oproti ČJL a jejím odborům se tito příslušníci české a slovenské národnostní menšiny málokdy prosadili do spolkových funkcí. V jugoslávských ligách pak bylo oproti té československé větší zastoupení inteligence, zvláštní význam pak měla ta, která studovala na odborných nebo vysokých školách v Československu. Naopak slabší zastoupení v jugoslávských ligách měli příslušníci armády a domácí podnikatelé, s čímž pak souvisel také nedostatek finančních prostředků potřebných k činnosti.

Abychom se vrátili k osobnosti Vincence Hlavinky, ČJL, jak již bylo zmíněno, fungovala tak, že v Praze měla svoje centrum – ústředí a po Československu měla svoji vlastní síť odborů. Byl to právě Hlavinka, kdo stál u založení tohoto spolku v Brně. Úspěšná realizace vzniku spolku v Brně byla dána také tím, že vzájemné vztahy měly poměrně pevné základy – tradice vzájemného přátelství Čechů a Slováků a Jihoslovanů, resp. Srbů, Chorvatů a Slovinců, se v Brně totiž vytvářely již před první světovou válkou, a to především prostřednictvím jejich studia na české technice v Brně. Avšak oficiální styky Brna s jihoslovenskými městy, ať už ležely na území Srbského království nebo v rakousko-uherské monarchii, se dost dobře nemohly realizovat v době, kdy úřední charakter města byl německý. I přesto brněnští Češi časté styky s jihoslovenským prostředím udržovali. Jejich zájem směřoval nejvíce do Chorvatska. Jako příklad uvedme zájezdy brněnské divadla do Dalmácie, vybudování přímořských lázní ve Srebrenu a Kuparech zásluhou Jana Máši a zřízení crikvenické kolonie pro nemocné děti Marií Steyskalovou. Navíc v chorvatském prostředí před válkou působila kromě Vincence Hlavinky řada profesorů z moravského regionu, resp. české techniky v Brně. K nejpřednějším patřil Karel Zahradník, který byl v letech 1876 až 1888 jako profesor matematiky na univerzitě v Záhřebu, dále Michal Ursiny, externí profesor stavitelství v Záhřebu či geodet a vysokoškolský pedagog Vladimír Filkuka [11]. Ke zvolení Vincence Hlavinky, jakožto prvního předsedy spolku, nepochybně přispěla i jeho vážnost jako univerzitního profesora. Ve funkci předsedy setrval celé desetiletí a svou působností v něm přispíval k jeho upevnování. Dozíral na všechny spolkové sekce, především organizoval zájezdy jednotlivců i skupin z Jugoslávie, býval častým řečníkem nejen v rámci odboru v Brně, ale i v dalších brněnských spolcích. Zasadil se o publicitu postavení jihoslovenských menšin v Itálii mj. uveřejněním článku o tamních poměrech.

Významná byla jeho role pro navázání styků brněnského odboru (od roku 1932) s Chorvaty žijícími na jižní Moravě, konkrétně ve Frélichově, Dobrém Poli a Novém Přerově.

Odbor se tedy v meziválečné době pokoušel o částečné vyřešení finančních problémů této menšiny na jižní Moravě – například v roce 1932 pomáhal s vyjednáváním nižšího úroku z úvěru či u příležitosti oslav 350. výročí příchodu Chorvatů na jižní Moravu pak brněnský odbor věnoval Národní jednotě v Dobrém Poli finanční dar na vytvoření reliéfu a pomníku. Styky odboru s jihomoravskými Chorvaty byly asi nejintenzivnější v roce 1934 – tehdy se 15. a 16. 9., v souvislosti s již zmíněným 350. výročím jejich příchodu k nám, konaly v chorvatských vesnicích oslavy, kterých se zúčastnily mj. početné delegace Chorvatů ze Slovenska, delegátů z Jugoslávie a Rakouska, zástupci civilních i vojenských úřadů a korporací, spolků a jiné významné osobnosti.

Odbor v čele s Hlavinkou se dále zasloužil o publicitu situace jihoslovenských menšin v Itálii. Roku 1932 se připojil k svolání studentů z Bělehradu, Záhřebu a Lublaně, adresovanému evropské veřejnosti. Toto svolání obdržel Vincenc Hlavinka v prosinci 1931. Obsahovalo popis nesnesitelného postavení jihoslovenské menšiny v Julské krajině, kterou Itálie získala anexí za první světové války. Poukazovalo se v něm na utrpení všech Jihoslovanů, zvláště intelektuálů, a časté soudní procesy. Menšině byl znemožňován národnostní a kulturní život zavřením škol, zastavením vydávání časopisů, rozpuštěním všech vzdělávacích a tělovýchovných spolků a odstraněním představitelů inteligence (např. gorický arcibiskup F. B. Dedej). Asi 500 000 Chorvatů a Slovinců bylo asimilováno a odnárodněno. Všechny státy, kromě Itálie, přitom plně respektovaly práva menšin. Zatímco Jugoslávie např. musela italské menšině smluvně přiznat řadu privilegií a výhod, Itálie ani nepodepsala smlouvy na ochranu menšin [12], [13], [14]. Vzhledem k zákazu zasahování do vnitřních záležitostí cizího státu, mohl Hlavinka učinit jen minimum věcí – uspořádal zvláštní přednášku na toto téma a zaslal svolání se zvláštním dopisem ministerstvu zahraničních věcí v Praze, jejich opis všem ligám u nás i v Jugoslávii, všem vyslanectvím v Praze a o celé akci informoval veřejnost (výtiskem článku „*Otázka menšin mezi Itálií a Jugoslávii*“ [15], který rozeslal všem přátelským korporacím). Tyto iniciativy měly vést k vyburcování podpory od evropské veřejnosti. Hlavinka se také osobně přičinil se o vznik Jihoslovenské koleje v Srbské ulici v Brně a jeho zásluhou jihoslovanští studenti platili postupně takové taxi a školné jako vysokoškoláci českoslovenští.

Za celoživotní práci pro československo-jihoslovenské sblížení byl Hlavinka vyznamenán v roce 1931 králem Alexandrem I. řádem sv. Sávy III. stupně. Po odchodu do penze členové brněnského odboru jmenovali Hlavinku prvním čestným členem a na slavnostní výborové schůzi 14. 7. 1933 mu odevzdali umělecký diplom, vypracovaný členem odboru akademickým malířem Františkem Myslivcem.

2.1 Jiné české osobnosti působící v jihoslovenských zemích

Po Vincenci Hlavinkovi převzal funkci předsedy brněnského odboru Československo-jihoslovenská liga Vladimír Filkuka. Jeho jméno zmiňují záměrně – i on je totiž významnou postavou v historii dějin a výuky geodezie v Záhřebu. Tedy pár slov ještě o něm.

Vladimír Filkuka (1884–1944) přišel roku 1904 jako student na českou techniku do Brna a zde se poprvé osobně poznal s Jihoslovanem. Od roku 1909 působil také v Záhřebu – nejdříve jako adjunkt geodetického ústavu, po deseti

letech byl jmenován suplentem na nově založené Vysoké škole technické a za rok se stal řádným profesorem tohoto ústavu. Současně přednášel i jako docent geodezie na lesnicko-hospodářské fakultě záhřebské univerzity. V roce 1923 se vrátil zpět do vlasti a v Brně si otevřel samostatnou kancelář civilního inženýra. Seznam některých jeho prací je v [16], [17], [18].

Právě po návratu ze svého záhřebského působiště se ihned zapojil do činnosti brněnského odboru, kde mohl využívat svých znalostí kulturních, hospodářských a sociálních poměrů Jugoslávie. Stal se členem spolkového výboru, v letech 1922–1932 místopředsedou odboru a v letech 1933–1934 předsedou. V roce 1933 byl jmenován moravským konsulem Království Jugoslávie pro zemi Moravskoslezskou. Zasloužil se dále především o úspěšnou organizaci a vedení mnoha exkurzí do Jugoslávie – za tuto činnost se pak v roce 1935 stal čestným členem Ligy v Crikvenici i v Brně.

Filkuka, stejně jako Hlavinka, působil na veřejnost poukazováním na situaci jihoslovanských menšin v Itálii, a také vedl v letech 1929–1930 kroužek srbochorvatštiny pro pokročilé. Ředitelem jazykových kurzů byl až do roku 1938. V období 1931–1933 působil jako místopředseda Masarykova fondu, do roku 1938 již funkci neměl, ale byl dál členem kuratoria. Masarykův fond byl fond na podporu jihoslovanských studentů, který spravovalo pětičlenné kuratorium. O jeho finančních podporách konkrétním studentům, přijatých darech a konání různých sbírek vycházely informace ve výročních zprávách brněnského odboru ligy od roku 1931. Jako předseda kulturně-společenské sekce se významně podíval na aktivitě odboru po stránce kulturní. V roce 1937 byl vyznamenán řádem jihoslovanské koruny IV. stupně. Vladimír Filkuka působil v odboru až do jeho zániku do roku 1941, kdy byl formálně zrušen celostátní spolek včetně všech svých odborů.

Kromě dříve v textu zmíněných osobností bychom mohli vyzdvihnout ještě moravského rodáka, geodeta a fotogrammetra evropského významu, Eduarda Doležala (1862–1955). Pokud jde o jeho českou stopu v Jugoslávii, souvisí s počátky jeho kariéry – po svých studiích ve Vídni působil na vídeňské technice, ale poté se přestěhoval do Sarajeva, kde byl v roce 1889 jmenován profesorem matematiky, fyziky, deskriptivní a praktické geometrie na nově založené místní průmyslové škole pro vzdělávání katastrálních, lesních a stavebních techniků. Eduard Doležal, který měl ve svém prvním místě plnou volnost, využil příležitosti. (Poznámka: Bosna a Hercegovina byly od 15. stol. tureckým pašalíkem. Po protitureckém povstání bylo toto území obsazeno v roce 1878 rakousko-uherskou armádou, ale formálně až do anexe roku 1908 zůstalo částí osmanské říše. Katastrální mapování zahájil roku 1880 vídeňský VZÚ. Zajímavá může být skutečnost, že ještě roku 1913 ze 153 techniků bosenského katastru bylo 15 % Němců, 26 % Srbochorvatů a plných 43 % Čechů; Slovák byl jeden.) Výuku připravil velmi pečlivě (dokonce se během prázdnin naučil srbochorvatsky) s logickým řazením probírané látky tak promyšleně, že systém pedagogické návaznosti přednášek, cvičení a závěrečných cvičení (výuk v terénu) využíval i ve své další učitelské kariéře a do určité míry jím ovlivnil výuku v celé monarchii. Publikacemi ve Zprávách Jihoslovanské akademie věd v Záhřebu zahájil svou obsáhlou publikační činnost. Záhy se seznámil s nově vznikajícím oborem – fotogrammetrií a prakticky ji ověřoval. Jeho působení zde končí v roce 1896, kdy odchází na vídeňskou univerzitu a později do Leobenu [19].

3. Závěr

Vincenc Hlavinka, i další naši krajané, zmínění v tomto textu, byli ve své době opravdu významnými odborníky ve svém oboru. Jejich vážnost a důležitost je dokazuje do dnes trvající úcta a zájem o jejich osoby u chorvatské, resp. záhřebské vědecké obce [20].

Významná byla také jejich role v rámci československo-jugoslávských, resp. chorvatských styků, protože se organizovanou činností a různorodými aktivitami v meziválečné době v Brně podílely na rozvoji vzájemných kontaktů a styků, ať už pořádáním jazykových odborů, zájezdů do Jugoslávie, přednáškovou činností či poukazováním na situaci jihoslovanské menšiny v Itálii. Na závěr zdůrazňeme, že tento brněnský odbor, reprezentovaný právě hlavně předsedou Vincencem Hlavinkou (a později Vladimírem Filkukou) měl jedno výrazné specifikum. I přes centralizační snahy Prahy, oficiální obraz Jihoslovánů a Jugoslávie pěstovaný v Československu, tj. obraz spíše srbsky orientovaný, brněnská liga se orientovala „chorvatsky“ – podporovala chorvatskou menšinu na Moravě, preferovala překlady chorvatských autorů i uvádění chorvatských dramatických děl v Zemském divadle v Brně, měla bohaté kontakty s ligou v Záhřebu či Crikvenici, organizovala zájezdy k Jadranu a výměnu studentů směřovala také do chorvatských oblastí. Za tím samozřejmě můžeme hledat aktivity Vincence Hlavinky a jeho osobní kontakty a pohnutky plynoucí z jeho vzpomínek a života v chorvatském prostředí.

Tento text vznikl úpravou referátu, který zazněl na 15. mezinárodní kartografické konferenci Geoinformace a Kartografie konající se v září 2019 v Záhřebu, Vodnjaku, Pule a Benátkách a zároveň jeho znění vyšlo v anglickém a chorvatském jazyce v odborném časopise Chorvatské kartografické společnosti (Hrvatsko kartografsko društvo) [21]. Čtenáře, zajímající se o detailnější seznámení s problematikou těchto vztahů, odkazují na práce [21], [22], [23], [24], [25], [26] a jejich poznámkový aparát.

Tato studie vznikla na Masarykově univerzitě v rámci projektu Mezislovanské kulturní a literární vazby MUNI/A/1331/2020.

LITERATURA:

- [1] HLAVINKA, V.: Reambulacija međa na osnovu katastralnih mapa. Vjesnik hrvatskog društva inžinira i arhitekata, Zagreb, 1905, br. 5.
- [2] HLAVINKA, V.: Željeznička veza pristaništa Kvarnera s osobitim obzirom na željeznicu Senj - Otočac - Plitvička jezera – Bihać, Senj 1927.
- [3] HLAVINKA, V.: Vodno graditeljstvo (litografirano), Zagreb 1907.
- [4] HLAVINKA, V.: Geodezija (litografirano), I, II, i III. Dio, Zagreb 1911.
- [5] PIŠKORIC, O.: Hlavinka, Vinko (Vincenc). Hrvatski biografski leksion. Gn-H, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb 2002, 775 s.
- [6] HLAVINKA, V.: Nauka o melioracijah, úpravách toků a hrazení bystřin: Přednášky na odboru inženýrského stavitelství české vysoké školy technické v Brně. Díl 1–3, Brno, 1927–1928.
- [7] HLAVINKA, V.: Zásobování velkého Brna pitnou a užitkovou vodou, Brno 1923.
- [8] HLAVINKA, V.: Organizace ochrany a zachování přírodních památek, Brno 1923.
- [9] HLADKÝ, L. (ed.): Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy. Praha 2010, 368 s.
- [10] KOLÁŘOVÁ, K.: Z činnosti Jihoslovansko-československé ligy v Záhřebu do roku 1937. In: Gunišová, E.-Šaur, J.: Mladá slavistika II. Vnější a vnitřní vazby a souvislosti ve slovanských literaturách, jazycích a kulturách. Brno 2017, s. 81–93.
- [11] KOLÁŘOVÁ, K.: Československo-jugoslávské vztahy v meziválečném Brně. Kulturní dějiny 7, Ružomberok, č. 2, 2016, s. 217–256.

- [12] HRABCOVÁ, J.: Vztahy mezi Jugoslávií a Itálií v meziválečném období. In: Pokorná Korytarová, L. a kol.: Promýšlet Evropu dvacátého století. Evropa sjednocená/rozdělená. Brno 2012, s. 105-128.
- [13] Otázka menšin mezi Itálií a Jugoslávií. Československo-jihoslovanská revue I, 1930–1931, s. 49–66.
- [14] VRBACKÝ, A.: Juhoslovania v Taliansku. Československo-jihoslovanská liga II, 1931–1932, s. 378–379.
- [15] HLAVINKA, V.: Jihoslovanské menšiny v Itálii, s. 11-14. MZA, fond B 26 Brno, spolkový spis, karton č. 2657, č. j. 3752/41, II. výroční zpráva za rok 1931.
- [16] FILKUKA, V.: Projekcije zemaljske izmjere u Hrvatskoj i Slavoniji. Glasilo geometara 1919, Zagreb.
- [17] FILKUKA, V.: Primjedbe tehničkoj provedbi komasacije zemljišta. Glasilo geometara 1921, Zagreb.
- [18] Agrarno tehnički radovi oko komasacije zemljišta i uređivanja posjeda zemljišnih zajednica u Hrvatskoj i Slavoniji. Glasilo geometara 1922, Zagreb.
- [19] HÁNEK, P.: Století zeměměřického studia. Geodetický a kartografický obzor 42 (84), 1996, č. 4, s. 81-85.
- [20] ESIH, I.: Ing. V. Hlavinka, In memoriam bivšemu profesoru Šumarske akademije, Jutarnji list, 23 (1934) 2, s. 12.
- [21] KOLÁŘOVÁ, K.: Vincenc Vinko Hlavinka, njegova važnost za hrvatsku geodeziju i čehoslovačko-hrvatske veze. Kartografija i geoinformacije. Zagreb: Hrvatsko kartografsko društvo, 2020, vol. 19, č. 33, s. 79-93. ISSN 1333-896X [online]. Dostupné na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=352659.
- [22] KOLÁŘOVÁ, K.: Působení Československo-jihoslovanské ligy na Moravě v meziválečném období. Rigorózní práce. Brno 2019.
- [23] KOLÁŘOVÁ, K.: Působení Československo-jihoslovanské ligy na jižní Moravě v meziválečném období. In: Štěpánek, V.-Mitáček, J.: Studia Balkanica Bohemo-Slovaca III: Příspěvky přednesené na VII. mezinárodním balkanistickém sympoziu v Brně ve dnech 28.-29. 11. 2016. Brno 2017, s. 397-409.
- [24] KOLÁŘOVÁ, K.: Odbor Československo-jihoslovanské ligy v meziválečném Přerově. In: Štěpánek, V.-Hladký, L.: Od Moravy k Moravě III. Z historie česko-srbských vztahů. Brno 2017, s. 309-322.
- [25] KOLÁŘOVÁ, K.: Časopisy Československo-jihoslovanské ligy: sonda do pramenů k dějinám meziválečných československo-jugoslávských styků. Porta Balkanica 7, 2015, č. 1, s. 47-62.
- [26] SKOUPÝ, A.: Vznik Svazu jihoslovansko-československých lig v předválečné Jugoslávii. In: DOROVSKÝ, I. (ed.): Studia Balkanica Bohemoslovaca III. Příspěvky přednesené na III. celostátním balkanistickém sympoziu v Brně ve dnech 9. a 10. 6. 1986. Brno 1987, s. 167.

Do redakce došlo: 24. 9. 2020

Lektoroval:
doc. Ing. Pavel Hánek, CSc.,
Fakulta stavební ČVUT v Praze